

цнотливість) і *недоторканність* (депутатська), *тэрен* (рослина) і *терён* (територія), *вігода* (користь), *вигóда* (зручність), *об'єднання* (товариство, спілка, організація), *об'єднанія* (дія, процес).

У статті розглянуто тільки деякі закономірності та приклади правильного наголосування слів, однак, щоб встановити і запам'ятати нормативні наголоси в деяких словах. Доводиться звертатися до словників. Наведемо кілька прикладів: *ринковий*, *металургія*, *оптовий*, *оптово-роздрібний*, *бюлетень*, *експерт*, *каталог*, *віпадок*, *вітрати* (*витрат*), *вимóга*, *заробіток*, *сільськогосподарський* тощо.

Отже, дотримання акцентуаційних норм української літературної мови є обов'язковим для будь-якого фахівця, так як словесна неохайність свідчить не лише про низький мовний рівень, а й про професійну недосконалість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська та ін. – К.: Знання, 2004. – 367 с.; 2. *Мацько Л.І., Кравець Л.В.* Культура української фахової мови: Навч. посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.; 3. Культура фахового мовлення: Навч. посібник / За ред. Н.Д. Бабиц. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. – 496 с.; 4. *Пономарів О.Д.* Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.

Рудь І.А. (Київ, Україна)

Принципи відтворення макроструктури юридичних текстів в українському перекладі (на матеріалі англомовних законодавчих документів Європейського Союзу)

У статті розглянуто стилістичні та структурні особливості англомовних юридичних документів, а також специфіка їх відтворення у перекладі українською мовою.

Ключові слова: юридичний дискурс, семантична інтерпретація, термін, кліше, міжкультурна комунікація.

В статье рассмотрены стилистические и структурные особенности англоязычных юридических документов, а также специфика их передачи в переводе на украинский язык.

Ключевые слова: юридический дискурс, семантическая интерпретация, термин, клише, межкультурная коммуникация.

The article focuses on the stylistic peculiarities of English legal texts and their interpretation in Ukrainian translations, underlining the importance of adequate perception of the legal discourse.

Key words: legal discourse, semantic interpretation, terminology, cliché, intercultural communication.

За умов глобалізації суспільства і сучасного «інформаційного буму» перед перекладознавством постає складне завдання забезпечити якісну комунікацію в потрібному змісті цього поняття: по-перше, між усіма представниками окремих мовних спільнот; по-друге, між різномовними фахівцями; по-третє, між різномовними професіоналами та непрофесіоналами. В контексті перекладу юридичних текстів особливої ваги набувають аспекти «горизонтального» і «вертикального трансферу знань» [5, 24], тобто адекватної передачі інформації як для фахівців, так і для широкого кола адресатів.

Міжмовні розбіжності лексичного, морфологічного і синтаксичного рівнів юридичних документів, а також способи відтворення термінологічного каркасу правничих текстів традиційно привертали увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних учених [див. напр.: 7; 4; 6]. Однак недостатньо опрацьованою залишається проблема відтворення композиційно-жанрових особливостей юридичних документів мовою перекладу в аспекті макростилістики, прагматики і теорії дискурсу. Даний факт обумовлює *актуальність* нашого дослідження.

Метою пропонованої статті є встановлення особливостей перекладу юридичних текстів залежно від їх макростилістичних ознак, як-то: макроструктура, тип тексту, жанр тексту, функція тексту.

Відповідно до поставленої мети *об'єктом* дослідження є елементи макроструктури в англomовних юридичних текстах регламентуючого характеру та їх переклад українською мовою. *Предметом* дослідження стали загальні принципи відтворення макроструктури документів юридичного дискурсу в мові перекладу. До кола *завдань* статті ми відносимо насамперед визначення рамочних норм передачі макроструктури юридичних текстів. Окрім того, ми спробуємо продемонструвати відхилення від рамочних норм перекладу юридичних документів та з'ясувати причини таких перекладацьких невідповідностей.

Ілюстративним *матеріалом* для статті слугують оригінальні англomовні тексти регламентуючого характеру, добрані на сайті законодавчих документів Європейського Союзу, а також їх офіційні переклади українською мовою. Для того, щоб звузати коло дослідницького інтересу, у статті ми обмежимося перекладацьким аналізом трьох текстових жанрів: «директива», «регламент», «рішення».

Під **макроструктурою** ми розуміємо композиційно-смыслову структуру юридичного документу в широкому смислі слова. Макроструктура будь-якого тексту, зокрема юридичного, становить єдність зовнішньої та внутрішньої текстової будови (термін Е.Різель) [цит. за 8, 5]. Вона містить, з одного боку, елементи зовнішнього оформлення тексту, такі, як заголовок, пункти, підпункти, частини, послідовність абзаців, кегль, шрифт, розташування тексту на сторінці *Layout*. З іншого боку, смыслова структура є способом подання інформації в межах документу, наприклад, інтродуктивна частина, основний масив тексту, фінальна частина.

Так, М.П.Брандес називає три компоненти макроструктури тексту, релевантні для його перекладу: архітектоніко-мовленнєва форма (монолог, діалог, полілог), композиційні ланцюги горизонтальної структури тексту (введення, експлікація теми, резюме), композиційно-мовленнєву форму документу (повідомлення, опис, міркування) [2, 11].

Макроструктура юридичного тексту як одиниці фахової інституціональної комунікації є тим формально-семантичним параметром, який дозволяє віднести такі тексти до конкретного типу. Оскільки сам текст є основним фактором і критерієм як процесу перекладу, так і його оцінки, уявляється необхідним диференціювати юридичні тексти за ознаками, релевантними для теорії перекладу. Загальновідома перекладознавча типологія текстів на підставі функції мови, параметру мови і типу тексту була запропонована К.Райс [6, 202–210]. Відповідно до її концепції, до початку перекладу необхідно визначити функцію, яку виконує мова в даному тексті. В залежності від трьох мовних функцій за К.Бюлером, а саме – репрезентації інформації, вираження і звернення, – К.Райс виділяє інформативні, експресивні та апелятивні типи текстів.

Тип тексту визначає загальну стратегію його перекладу, а жанр тексту впливає на застосування тактик перекладу на лексичному, морфологічному, синтаксичному, стилістичному і макроструктурному рівнях. Якщо застосувати класифікацію К.Райс до сукупності юридичних документів, отримаємо таку схему:

Мал. 1. Юридичний текст у класифікації К.Райс

Як видно зі схеми, в юридичних текстах домінує функція репрезентації інформації, а самі тексти юридичного дискурсу орієнтовані насамперед на зміст. Отже, загальною стратегією перекладу таких текстів є забезпечення інваріантності на рівні змісту. Відповідно, тактики перекладу всіх мовних рівнів повинні забезпечувати повну еквівалентність інформації.

Неодмінною умовою адекватного перекладу фахових текстів є також неухильне дотримання їх конвенціоналізованої форми (жанру), що особливо актуально для юридичних документів. Під поняттям «жанр» ми маємо на увазі слідом за М.П.Брандес «функціональну конструкцію предметного змісту», свого роду модель, яка може втілюватись у деякій сукупності

конкретних текстів [2, 10]. На думку дослідниці, категорії жанру і стилю є двома проявами комунікативного змісту тексту: цільового та оцінного відповідно. Отже, жанр як смислова одиниця визначає функціональну спрямованість сприйняття тексту адресатом і відіграє вирішальну роль у виборі способів передачі змісту документу.

Невірне відтворення як стильових, так і жанрових компонентів макроструктури юридичного тексту може призвести до спотворення змісту документу і адміністративно-правових наслідків. Недотримання у перекладі конвенціоналізованої макроструктури юридичного і, зрештою, будь-якого фахового тексту є також типовою перекладацькою помилкою, яку можна віднести до недостатньої прагматичної компетенції перекладача.

Розглянемо особливості відтворення зовнішнього та внутрішнього аспекту макроструктури юридичних текстів на прикладі директив, регламентів і рішень Європейського Союзу. Одразу необхідно наголосити, що всі три згадані жанри юридичних текстів належать до документів з регулятивною функцією і мають експліцитно визначеного відправника тексту й коло адресатів: держави-члени Європейського Союзу.

Дані тексти мають схожу зовнішню макроструктуру, яка складається із заголовка і декількох підзаголовків, чітко розділених і пронумерованих абзаців, частин різного ступеня ієрархізації, таких як глава, назва глави, стаття з назвою і номером, а також окремі пронумеровані пункти і підпункти статей. Всі зовнішні елементи ідентично відтворюються в тексті перекладу, включаючи збереження шрифту і кеглю основного тексту, заголовків, підзаголовків, пунктів, підпунктів, виносок.

Оскільки офіційний переклад документів публікується у друкованому органі «Офіційний вісник Європейського Союзу», зберігається також схема розташування окремих елементів на сторінці, включаючи береги, шпальти і відстань між окремими абзацами та пунктами.

Наприклад, англomовний текст заголовку регламенту Європейського парламенту та Ради ЄС (1):

(Acts adopted under the EC Treaty/Euratom Treaty whose publication is obligatory)

REGULATIONS

**REGULATION (EC) No 1331/2008 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL
of 16 December 2008
establishing a common authorisation procedure for food additives, food enzymes and food flavourings**

(Text with EEA relevance)

(1a) офіційний український переклад заголовку регламенту:

(Акти ухвалено згідно з Договором ЄС, Договором Євратом, опублікування яких є обов'язковим)

РЕГЛАМЕНТИ

РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ (ЄС) № 1331/2008
від 16 грудня 2008 року,
що встановлює спільну дозвільну процедуру для харчових домашок, харчових ферментів та
смакових домашок
(Текст має значення для ЄП)

(2) англomовний текст заголовку рішення комісії:

COMMISSION DECISION

of 18 December 2006

concerning a request from the Republic of Latvia to apply a reduced rate of VAT to the supply
of district heating, natural gas and electricity to households
(notified under document number C(2006) 6592)
(Only the Latvian text is authentic)
(2007/68/EC)

(2a) офіційний український переклад заголовку рішення комісії:

РІШЕННЯ КОМІСІЇ
від 18 грудня 2006 року
про запит Латвійської республіки щодо застосування зниженої ставки ПДВ до постачання
централізованого опалення, природного газу та електрики до домогосподарств
(оприлюднено під номером C(2006) 6592)
(Автентичним є тільки текст латвійською мовою)
(2007/68/ЄС)

(3) англomовний текст заголовку директиви:

DIRECTIVES

COUNCIL DIRECTIVE 2008/117/EC

of 16 December 2008

amending Directive 2006/112/EC on the common system of value added tax to combat tax
evasion connected with intra-Community transactions

(3a) офіційний український переклад заголовку директиви:

ДИРЕКТИВИ

ДИРЕКТИВА РАДИ 2008/117/ЄС

від 16 грудня 2008 року

що вносить зміни до Директиви 2006/112/ЄС про спільну систему податку на додану вартість
для боротьби з ухиленням від сплати податків, пов'язаних з транса́кціями в межах
Співтовариства

Таким чином, можемо констатувати, що відтворення зовнішніх елементів макроструктури директив, рішень і регламентів у тексті перекладу повністю збігається з текстом оригіналу. Внутрішня композиційно-смілова макроструктура згаданих юридичних текстів також складається з однакової кількості змістових компонентів.

До них належать: преамбула (інтродуктивна частина), основний масив тексту (інформативна частина), заключення (фінальна частина) [5, 35-44]. Даний розподіл повністю зберігається у перекладі юридичного документу, однак приблизна довжина змістових компонентів оригіналу варіюється в залежності від жанру тексту. Так, в інтродуктивній частині всіх згаданих жанрів документів називається відправник (автор), робляться посилання на інші законодавчі органи та інстанції, а також у пронумерованих пунктах у логічній послідовності наводиться підґрунтя для винесення певного рішення, регламентування дій/вчинків або директивних настанов.

Наприклад: (4) фрагмент інтродуктивної частини англomовного тексту директиви:

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty establishing the European Community, and in particular Article 93 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission,

Having regard to the opinion of the European Parliament (1),

Having regard to the opinion of the European Economic and Social Committee (2),

Whereas:

(1) The evasion of value added tax (VAT) has a significant impact on the Member States' tax revenue and distorts economic activity in the single market by creating unjustified flows of goods and by placing goods on the market at abnormally low prices.

(2) The shortcomings of the intra-Community VAT arrangements, and in particular the system for the exchange of information on supplies of goods within the Community, as laid down by Council Directive 2006/112/EC (3), are one of the causes of this tax evasion. In particular, the time that elapses between a transaction and the corresponding exchange of information under the VAT information exchange system is an obstacle to the effective use of that information to tackle fraud [...]

HAS ADOPTED THIS DIRECTIVE:

(4a) офіційний український переклад інтродуктивної частини директиви:

РАДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА,

Беручи до уваги Договір про заснування Європейського Співтовариства, зокрема його статтю 93,

Беручи до уваги пропозицію Комісії,

Беручи до уваги висновок Європейського Парламенту,

Беручи до уваги висновок Європейського соціально-економічного комітету,

Оскільки:

(1) Ухилення від сплати податку на додану вартість (ПДВ) має значний вплив на прибутки від податків держав-членів і порушує економічну діяльність шляхом створення неправомірних товарних потоків і розміщення товарів на ринку за надзвичайно низькими цінами.

(2) Недоліки домовленостей стосовно ПДВ в межах Співтовариства, та, зокрема, системи обміну інформації щодо поставки товарів в межах Співтовариства, як встановлено в Директиві Ради 2006/112/ЄС, є однією з причин такого ухилення від сплати податків. Зокрема, час, який проходить між трансакцією і відповідним обміном інформації, відповідно до системи обміну інформації про ПДВ, є перешкодою для ефективного обміну цією інформацією для протидії шахрайству [...]

УХВАЛИЛА ЦЮ ДИРЕКТИВУ:

(5) фрагмент інтродуктивної частини англomовного тексту рішення комісії:

THE COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES,

Having regard to the Treaty establishing the European Community,

Having regard to the Sixth Council Directive 77/388/EEC of 17 May 1977 on the harmonisation of the laws of the Member States relating to turnover taxes — Common system of value added tax: uniform basis of assessment, and in particular Article 12(3)(b) thereof,

Whereas:

(1) By initial request of 19 April 2006 sent to the Commission, followed by a formal letter registered on 10 July 2006, the Republic of Latvia informed the Commission of its intention of applying a reduced rate of VAT to the supply of district heating, natural gas and electricity to households. Latvia defined households as all final consumers with whom contracts about the supplies concerned are concluded as with natural persons [...]

HAS ADOPTED THIS DECISION:

(5a) український переклад інтродуктивної частини рішення комісії:

РАДА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІВТОВАРИСТВ,

Беручи до уваги Договір про заснування Європейського Співтовариства,

Беручи до уваги Шосту Директиву Ради 77/388/ЄС від 17 травня 1977 щодо гармонізації законодавства держав-членів стосовно податків з обороту – Спільна система податку на додану вартість: єдина база оподаткування, зокрема її пункт b частини 3 статті 12,

Оскільки:

(1) Початковим запитом від 19 квітня 2006 року, надісланим Комісії з подальшим офіційним листом, зареєстрованим 10 липня 2006 року, Латвійська республіка повідомила Комісію про свій намір застосовувати знижену ставку ПДВ до постачання централізованого опалення, природного газу та електрики до домогосподарств. Латвія визначила домогосподарства як кінцевих споживачів, з якими укладені договори про зазначене постачання як з фізичними особами [...]

УХВАЛИЛА ЦЕ РІШЕННЯ:

(6) фрагмент інтродуктивної частини англomовного тексту регламенту:

THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

МОВОЗНАВСТВО

Having regard to the Treaty establishing the European Community, and in particular Article 95 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission,

Having regard to the opinion of the European Economic and Social Committee,

Acting in accordance with the procedure laid down in Article 251 of the Treaty,

Whereas:

(1) The free movement of safe and wholesome food is an essential aspect of the internal market and contributes significantly to the health and well-being of citizens, and to their social and economic interests.

(2) A high level of protection of human life and health should be assured in the pursuit of Community policies [...]

HAVE ADOPTED THIS REGULATION:

(6a) офіційний український переклад інтродуктивної частини регламенту

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ ТА РАДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ,

Беручи до уваги Договір про заснування Європейського Співтовариства, та зокрема на його статтю 95,

Беручи до уваги пропозицію Комісії,

Беручи до уваги висновок Європейського Соціально-економічного Комітету,

Діючи у відповідності до процедури, визначеної у статті 251 Договору,

Оскільки:

(1) Вільний обіг безпечної та здорової їжі є суттєвим аспектом внутрішнього ринку та значною мірою сприяє здоров'ю та добробуту громадян, а також їхнім соціальним та економічним інтересам.

(2) Високий рівень захисту здоров'я людей повинен гарантуватися прагненнями політики Співтовариства [...]

УХВАЛИЛИ ЦЕЙ РЕГЛАМЕНТ:

Отже, порівнявши змістові компоненти юридичних документів мовою оригіналу і мовою перекладу, можна констатувати той факт, що фрагменти внутрішньої композиційно-сміслової макроструктури передані у цільовій мові максимально точно, тобто досягнута інваріантність форми і змісту. Таким чином, можна зробити висновок про забезпечення інваріантності форми і змісту та пріоритетну передачу референційних значень мовних одиниць (термін Л.В.Бархударова) як нормативну основу перекладу юридичних текстів.

Однак під час критичного аналізу англomовних юридичних текстів та їх українського перекладу були виявлені певні випадки відсутності інваріантності на рівні форми і змісту. Так, типові розбіжності спостерігаються вже у заголовку документів. Порівняйте приклади (1)-(1a):

(1) **REGULATION (EC) No 1331/2008 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE**

COUNCIL; (1a) РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ (ЄС) № 1331/2008.

Як видно з наведеного прикладу, в тексті оригіналу (1) номер документу передус називання органів, які його видали, а в тексті перекладу (1a) номер стоїть на останньому місці. Ми встановили, що таке розташування смислових вузлів заголовку має місце в усіх документах текстового жанру «регламент». Однак дана особливість не розповсюджується на інші досліджені жанри «директиви» та «рішення». На нашу думку, саме такий порядок розташування елементів заголовкув українському перекладі пояснюється загальними нормами писемного юридичного дискурсу України, де в заголовку всіх регулятивних документів спочатку наводиться назва органів-відправників документу, потім його номер і дата.

Часто в заголовку стають помітними міжмовні розбіжності морфологічного рівня. Порівняйте приклади:

(2) COMMISSION DECISION і (2a): РІШЕННЯ КОМІСІЇ та (3) COUNCIL DIRECTIVE 2008/117/EC (4) ДИРЕКТИВА РАДИ 2008/117/EC.

Очевидно, що в даному випадку перекладач не відтворює буквально «внутрішньолінгвальне значення» (термін Л.В.Бархударова) [1, 72] іменного словосполучення англійської мови, а передає його референційне значення, адаптуючи назву документу до норм мови перекладу.

Зовсім інший тип невідповідності на рівні змісту спостерігається у неопослідовному відтворенні ключових реалій – власних назв у інтродуктивній частині та основному тексті юридичних документів. Порівняйте приклади:

(4) THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION та офіційний переклад (4a) РАДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА або (5) THE COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES та офіційний переклад (5a) РАДА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІВТОВАРИСТВ, хоча в заголовку документ називався РІШЕННЯ КОМІСІЇ.

Фінальна частина юридичних документів також демонструє подібні невідповідності. Наприклад: (7) Article 4

This Directive shall enter into force on the day following its publication in the *Official Journal of the European Union*.

Офіційний переклад надає такий варіант (7a): *Стаття 4*

Ця Директива набуває чинності на наступний день після її публікації в *Офіційному віснику Європейських Співтовариств*.

Як бачимо, в даному випадку йдеться не про міжмовні або семантичні розбіжності, а про відсутність фонових знань перекладача про ті реалії, які він повинен максимально точно передати в тексті юридичного документу. Подібні явища отримали в перекладознавстві назву «інтра- та інтертекстуальної термінологічної негомогенності» [3, 3], тобто непослідовної передачі перекладачем одного й того самого терміну (явища або реалії) в межах одного тексту чи кількох текстів однієї галузі фахового знання.

Отже, проаналізувавши макростилістичні ознаки та особливості відтворення макроструктури англійських юридичних документів українською мовою, ми можемо зробити такі висновки:

1. Нормативною основою адекватного перекладу будь-яких юридичних текстів є забезпечення інваріантності форми і змісту та пріоритетне відтворення референційних значень мовних одиниць мовою перекладу.

2. Відхилення від рамочних норм перекладу юридичних текстів, які передбачають інваріантність форми і змісту обох документів, викликані такими причинами:

а) розбіжності у загальних нормах писемного юридичного дискурсу в країнах мови-оригіналу та мови перекладу;

б) необхідність застосування перекладацьких трансформацій через наявність міжмовних розбіжностей морфосинтаксичного характеру;

в) помилки перекладача, які пов'язані з недостатністю його фонових знань про предмет перекладу.

Перспективою подальших перекладознавчих досліджень юридичного дискурсу можуть слугувати особливості відтворення темпорального, модального і персонального поля юридичних документів мовою перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бархударов Л.С.* Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М., 1975. – 239 с.; 2. *Брандес М.П., Провоторов В.И.* Предпереводческий анализ текста – М., 2001. – 222 с.; 3. *Демеико П.В.* Герменевтичні аспекти перекладу німецьких філософських текстів ХХ століття: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Київск. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – Київ, 2009. – 20 с.; 4. *Корунець І.В.* Вступ до перекладознавства. Підручник. – Вінниця, 2008. – 512 с.; 5. *Наумова Н.Г.* Англомовний комерційний контракт: лінгвопрагматичний та лінгвокогнітивний аспекти: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Запорізьк. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 200 с.; 6. *Райс К.* Классификация текстов и методы перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 202-228; 7. *Черноватий Л.М., Карaban В.І, Іванко Ю.Л., Лінко І.П.* Переклад англомовної юридичної літератури – Вінниця, 2006; 8. *Rosengren I.* Style as Choice and Deviation // Style. – №6. – 1972. – P. 3-18.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

- 1 REGULATION (EC) No 1331/2008 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 December 2008 // Official Journal of the European Union L 354/1 of 31.12.2008 – Режим доступу <http://eur-lex.europa.eu>
- 2 COMMISSION DECISION of 18 December 2006 // Official Journal of the European Union L 354/1 of 31.12.2008 – Режим доступу <http://eur-lex.europa.eu>
- 3 COUNCIL DIRECTIVE 2008/117/EC of 16 December 2008// Official Journal of the European Union L 14/7 of 20.1.2009 – Режим доступу <http://eur-lex.europa.eu>
- 4 РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ (ЄС) № 1331/2008 від 16 грудня 2008 року // Офіційний вісник Європейського Союзу L 14/9 від 20.1.2009 – Режим доступу <http://eurodocs.sdla.gov.ua>
- 5 РІШЕННЯ КОМІСІЇ від 18 грудня 2006 року // Офіційний вісник Європейського Союзу L 32/165 від 6.2.2007 – Режим доступу <http://eurodocs.sdla.gov.ua>
- 6 ДИРЕКТИВА РАДИ 2008/117/ЄС від 16 грудня 2008 року // Офіційний вісник Європейського Союзу L 14/7 від 20.1.2009 – Режим доступу <http://eurodocs.sdla.gov.ua>